

Sarıçay Taşkınları ve Çanakkale Şehri (1869-1901)

Şerif Korkmaz¹

¹ Prof., Dr., Tarih Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 24.04.2024

Kabul Tarihi: 12.06.2024

Yayın Tarihi: 30.06.2024

Araştırma Makalesi

Öz – Osmanlı şehirlerinde en sık görülen doğal afetlerin başında sel baskınları yer almaktadır. Şiddetli yağışlar dere, çay, nehir gibi akarsuların taşmasına sebep olurdu. Taşkınları önlemek için alınan tedbirler ise son derece yetersizdi. Çanakkale şehri de pek çok defa Sarıçay'ın taşkınlarına maruz kalmıştı. Kış ve ilkbahar mevsimlerindeki aşırı yağışlar ve karların erimesi Sarıçay'ı taşırmaktaydı.

Bu çalışmada, 1869-1901 yılları arasında Çanakkale'de meydana gelen dört taşkın ele alınmıştır. 1869 yılı öncesinde de Sarıçay taşkınlarının olduğu köprü tamirlerinden anlaşılmaktadır. 1869, 1889, 1900 ve 1901 yıllarındaki Sarıçay taşkınları şehirde büyük tahribata yol açmıştır. Çok kısa bir süre içerisinde peş peşe meydana gelen Aralık 1900 ve Şubat 1901 taşkınları ise tam bir afete dönüşmüştür.

Osmanlı döneminde kale ve şehri Sarıçay'ın taşkınlarından korumak amacıyla taş setler yapılmıştı. Çanakkale stratejik öneme sahip bir kale şehirdi. Özellikle kalenin her zaman sağlam ve bakımlı olması gerekiyordu. Bu yüzden taşkınlar sonra hızlı bir şekilde, İstanbul'dan hassa mimarları ve mühendisler şehre gönderilmiştir. Taşkınları önlemek amacıyla Sarıçay'ın ıslah edilmesi fikri ancak 1901 yılı taşkınından sonra düşünülmüştür. Taşkınlar sonrasında, şehir merkezindeki hane ve dükkanlar, ekili-dikili alanlar sular altında kalmış ve köprüler yıkılmıştır. Afet sonrasında ahalinin temel ihtiyaçları karşılamak üzere iane komisyonları kurulmuştur. Çalışmada, taşkınların sebepleri, hasar tespit çalışmaları ve afet yönetimi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma kaynaklarını ise arşiv belgeleri ve gazeteler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler Çanakkale, taşkın, afet, Sarıçay

The Floods of Sarıçay and the city of Çanakkale (1869-1901)

¹Prof. Dr., Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye

Abstract – One of the most common natural disasters in Ottoman cities was flooding. Heavy rainfall would cause rivers like streams, rivers, or rivers to overflow. Measures to prevent floods were extremely inadequate. The city of Çanakkale had also been subjected to flooding from the Sarıçay River many times. Heavy rainfall in winter and spring and melting snow caused the Sarıçay River to overflow.

This study examines four floods that occurred in Çanakkale between 1869 and 1901. Prior to 1869, evidence from bridge repairs indicates occurrences of Sarıçay floods. The floods of Sarıçay in 1869, 1889, 1900, and 1901 caused significant destruction in the city. The floods that occurred in December 1900 and February 1901, happening in quick succession, turned into a complete disaster.

During the Ottoman period, stone embankments were constructed to protect the fortress and the city from floods of the Sarıçay River. Çanakkale was a strategically important fortress city. It was crucial for the fortress to always remain strong and well-maintained. Therefore, immediately after floods, specialized architects and engineers were dispatched from Istanbul to the city for rapid repairs. The idea of improving the Sarıçay River to prevent floods was only considered after the flood of 1901. Following the floods, houses, shops, and cultivated fields in the city center were submerged, and bridges were destroyed. After the disaster, relief commissions were established to meet the basic needs of the population. The study provides information about the causes of floods, damage assessment efforts, and disaster management. Document analysis, a qualitative research method, was used in the study. The research sources consisted of archive documents and newspapers.

Keywords Çanakkale, flood, disaster, Sarıçay

1. Giriş

Sel, suların bulunduğu yerde yükselerek veya başka bir yerden gelip genellikle kuru olan yüzeyleri kaplamasına denir. Ani seller 6 saat içinde oluşabilir. Ani seller yağmur kesilmesinden önce başlayıp yağmur kesilmesinden sonra da devam edebilir bir yerdeki sel şartlarını tespit etmek ile oraya sel dalgasının ulaşması arasında çok az bir zaman vardır. Mal ve can güvenliğinin sağlanabilmesi için çok süratli tedbirler alınması lazımdır. Her sel taşkın değildir. Sel olması için mutlaka bir derenin veya akarsuyun taşması gerekmez (Kadıoğlu, 2008). Taşkın bir akarsuyun, çeşitli sebeplerle yatağından taşarak çevresindeki arazilere, yerleşim yerlerine, altyapı tesislerine ve canlılara zarar vermek suretiyle sosyoekonomik hayatı kesintiye uğratabilecek ölçüde bir akış büyüklüğü oluşturması olayıdır (Ünal Aldemir ve diğerleri, 2014).

Çanakkale şehrinin nüvesini Fatih Sultan Mehmed'in burada boğazdan geçişi kontrol altına almak için yaptırmış olduğu kale meydana getirir. Bu kale, boğaza dökülen Sarıçay'ın ağzındaki bir alüvyonlu düzlük üzerinde kurulmuştur. Stratejik önemi çok fazla olan bir mevkide kurulan bu kale etrafında zamanla şehir oluşmuştur (Tuncel, 1993). Bu yüzden şehir her zaman taşkın tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Çanakkale şehri hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde Sarıçay'ın taşkınlarına maruz kalmıştır. Sarıçay, Karacalar ve Şabcı dağlarından inen sular ve etraftan katılan derelerle büyüyerek, Çan Nahiyesi yoluyla Çanakkale'ye ulaşır ve denize dökülürdü. Aşırı yağışlarda, çayın suyu 2-3 metre yükselir, ancak 24 saat sonra çay asıl mecrasına çekilirdi. Osmanlı dönemi kayıtlarında Rodesi Nehri, Sarıçay Nehri, Çanakkale Çayı, Kal'a-i Sultaniye Çayı, Çayderesi gibi farklı isimlerle geçen Sarıçay'ın suları, aralık ayının başından mart sonuna kadar yükselir, yaz aylarında ise çekilir ve çok az akardı (Karesi Vilayetine Mahsus Salname, 1305).

Türkiye Cumhuriyeti döneminde de Sarıçay taşkınları devam etmiştir. Süreli yayınlar ve Devlet Su İşleri taşkın yıllıkları incelendiğinde Sarıçay'ın, 1953-1964 yılları arasında etki alanları büyük taşkınlarla sebep olduğu görülmektedir. 1953, 1956, 1958, 1960 ve 1964 yıllarında aynı şekilde şiddetli yağmurlar sonrası Sarıçay taşarak Çanakkale şehri ve çevresini sular altında bırakmıştır. Bu taşkınlardan tarım arazileri ve yerleşim yerleri etkilenmiştir. (Gönüllü, 2018; Tiryaki, 2014). Bu dönemdeki yazılı basına yansıyan taşkın haberlerine bakıldığında Osmanlı dönemindeki taşkınlarla birebir aynı tablo ile karşılaşmamız da oldukça düşündürücüdür. Bu durum taşkınlarla karşı yıllar geçse de kalıcı önlemlerin alınmadığını göstermektedir.

Çanakkale şehrinin Sarıçay'ın taşkınlarından korunabilmesi, Atikhisar Barajının yapılması ile mümkün olmuştur. Barajın inşaatı, 1975 yılının sonunda tamamlanmıştır. Aynı zamanda şehrin sulama ve içme suyu ihtiyacını da karşılayan (Koca, 2005) Atikhisar Barajının yapımı da taşkınları tamamen önleyememiştir. 1998, 2010, 2012, 2013 yıllarında da şiddetli yağışlar sonucu barajdaki su seviyesinin yükselmesine bağlı olarak Sarıçay'ın debisi artmış ve çay kenarındaki yerleri su basmış, birçok balıkçı teknesi tahrip olmuştur (Tiryaki, 2014). Bu durum taşkın riskinin hala devam ettiğini göstermektedir. Çünkü olası bir taşkın anında barajdan bırakılacak su miktarı (dolu savak debisi) 2085 m³/sn iken, Sarıçay'ın kent içerisindeki yatağının taşkın kapasitesi 285 m³/sn.dir. Bu sebeple Sarıçay taşkın alanında yapılaşma kontrol edilmeli ve çayın yatağı daraltılarak yatak kenarlarına park alanları yapılmamalı ve dolmasına neden olacak atıklar dökülmemelidir. (Koca, 2005).

Bu çalışmada 19. yüzyılın ikinci yarısında/Osmanlı'nın son asrında meydana gelen Sarıçay taşkınlarının sebepleri, hasar tespit çalışmaları ve afet yönetimi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bir doğal afet sonrasında ahalinin sorunlarının yerel yöneticiler tarafından hükumete nasıl aktarıldığı ve bu süreçte merkezle yürütülen yazışmaların ne denli etkili olduğu incelenmiştir. Çalışmanın kaynaklarını Osmanlı arşiv belgeleri ve gazeteler oluşturmaktadır. Çalışmada doküman analiz yöntemi kullanılmıştır.

2. Sarıçay Taşkınları

Bu çalışmanın zaman diliminin başlangıcı olan 1869 yılı öncesinde de Sarıçay'ın pek çok defa taşkınlarla sebep olduğunu köprü tamiratlarından anlamak mümkündür. Ancak bu taşkınlar hakkında Osmanlı arşiv belgelerinde ayrıntılı bilgiler yer almamaktadır. Sarıçay üzerindeki köprü ve seddin tamiri ile ilgili en eski kayıt 17 Eylül 1748 tarihlidir. Bu tarihte İstanbul'dan gönderilen Dergâh-ı Ali gediklilerinden Elhac Mehmed Ağa, gereken incelemeleri yaptıktan sonra ahşap köprüyü ve kargir seddi onarmıştır (BOA, C.NF, no. 28/1400). Osmanlı döneminde Sarıçay üzerindeki köprünün bakım ve onarım işlerinden Sarıcaili köyü ahalisi sorumlu idi. Köy ahalisinden 40 nefer köprücü olarak tüm örfi ve avarız vergilerinden muaf tutulmuşlardı. Zaman zaman vergi tahsildarları muafiyete rağmen köprücülerden örfi vergileri almaya çalışmışlardır. Köprücüler 17 Kasım 1751 tarihinde bu husustaki şikayetlerini Divan-ı Hümayuna bir arzuhalle bildirmişlerdir (BOA, C.ML, no. 153/6486). Muhtemelen köprücüler her sene köprünün normal bakımı ve çay mecrasının temizliğini yapıyorlardı. Köprücüler büyük taşkınlar karşısında çaresiz kalabiliyorlardı. 27 Aralık 1792 tarihindeki sel baskınında ağaç köprü tamamen yıkılmış ve geçişler yapılamaz hale gelmişti. Kargir seddin bir bölümü de tahrip olmuştu. Sel suları şehrin varoşlarını da basmıştı. Köprücüler yetersiz kaldıklarından ahali köprünün yeniden yapılması hususunda devletten yardım istemiş ve bir keşif defteri tanzim edilerek İstanbul'a gönderilmiştir (BOA, C.NF, no. 34/1673; BOA, AE.SAMD.III, no. 106/10470). 1804 yılında kargir set ve ahşap köprüyü, sel suları tahrip etmiştir. Köprücüler, köprü tamiri ve mecra temizliğine hemen başlamışlardır. Ancak köprü ve seddin 50-60 metrelik kısmı yıkıldığından, tamir edilememiş ve devletten yardım istenmiştir (BOA, C.NF, no. 53/2617). Boğaz muhafızı ve Biga Sancağı mutasarrıfı Hadımzade Osman Bey bina emini olarak görevlendirilmiştir. Mutasarrıf, hassa mimarı Mustafa kalfa, kadı ve ahali temsilcileri köprü ve seddi yerinde incelemişlerdir. Mevcut köprü, Gelibolulu Çelebi Efendi tarafından maliyeti düşürülmek amacıyla çam ağacından inşa edilmişti. Yıkılan köprünün malzemeleri de kullanılmaz haldeydi. Yeni köprünün, meşe ağacı ve kerestesi ile yapılmasına karar verilmiş ve tanzim edilen keşif defteri İstanbul'a gönderilmiştir. Köprü ve seddin 24629 kuruş maliyetle yapılması onaylanmış ve derhal inşaata başlanmıştır (BOA, C.BLD, no. 39/1909). Yeni ahşap köprü, meşe sütunlu ve çifte payandalı ortası meşe tabanlı ve iki tarafı boyuna büyük meşe tabanlı ve ortasındaki kirişler de yine meşe ağacından yapılmıştır. Köprünün iki tarafına korkuluk ve köprü başlarına da yeniden kargir duvar yapılmıştır (BOA, C.NF, no. 13-623). Köprü ve set için gereken taş, kireç, kereste gibi malzemeler sancaktaki münasip yerlerden tedarik edilmiş, amele masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Köprü ve seddin yapımı 28 Aralık 1806 tarihinde tamamlanabilmiştir (BOA, C.NF, no. 13/625).

1815 yılında Sarıçay mecrasında, kale yakınında biriken kumları temizleme çalışmaları başlatılmıştır. Daha önce Biga Mütesellimliğine üç ayrı emir gönderilmesine rağmen kum temizleme işine başlanamamıştır. Biga sancağı eski mütesellimi Süleyman Ağa, şiddetli kışı ve görev süresinin bitmek üzere olduğunu bahane ederek işe girişmemiştir. Yeni mütesellim Mehmed Sadık Ağa, biraz gecikmeyle de olsa kum temizliği işine başlamış ve dört kazadan temin edilen arabalar iş sahasına sevk edilmiştir. Aralıksız 40 gün büyük bir gayretle çalışıldığı halde birikmiş kumların çokluğu sebebiyle kumlar tamamen temizlenememiştir. Bunun için güçlü öküz arabalarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu arada hasat mevsimi geldiğinden çalışan ahali mahsullerini kaldırmak için mütesellimden izin istemiştir. Haziran ayı başından itibaren çalışmalara ara verilmiştir. Bir ay sonra her kazadan güçlü hayvanlarıyla gelen adamlarla çalışmanın ikinci aşaması başlamıştır (BOA, C.NF, no. 8/384).

Ekim 1847 tarihinde, Sarıçay üzerindeki ahşap köprü tekrar tamire muhtaç hale gelmiş ve 30.000 kuruş maliyetle tamir edilmesine karar verilmiştir. Ancak inceleme yapan mühendis köprünün bu haliyle tamir edilemeyeceğini, yıkılarak yeniden yapılmasına dair görüş bildirmiştir. Mühendisin hazırladığı keşif defteri İstanbul'da incelenmiş ve mimari tekniğine göre düzenlenmediği anlaşılmıştır. Bu tarihlerde başka bir görev için Çanakkale'de bulunan hassa mimarı kalfası Raşid Efendi köprü üzerinde yeni bir inceleme yaparak keşif defteri hazırlamıştır. Köprünün 42190 kuruş maliyetle tamir edilebileceği anlaşılmış ve onarıma başlanmıştır (BOA, İ. DH, no. 159/8262). Ocak 1868 tarihinde Sarıçay'ın mecrasının bir kez daha temizlendiği

görülmektedir. Gereken malzemelerin tedariki için mal sandığından 1700 kuruş temin edilmiştir. Islah işlerinde asker ve ahali çalıştırılmıştır (BOA, MVL, no. 802/29).

2.1. Mart 1869 Sel Baskını

Birkaç gün devam eden şiddetli lodos, şiddetli yağışları getirmiş ve 6 Mart gecesi Sarıçay taşmıştır. Çayın kenarındaki 6 ahşap hane ve büyük ahşap köprü yıkılmış, bazı bahçeler sular altında kalmıştır. Taşkında insan ve hayvan kaybı olmamıştır. Sel suları çekilmediği için yıkılan köprü hemen tamir edilememiştir (BOA, A.MKT. MHM, no. 438/22, Lef, 3,4).

2.2. Şubat 1889 Sel Baskını

Biga sancağı genelinde iki, üç gün süren şiddetli yağışlar, bütün çay ve dereleri taşmıştır. Sarıçay ise 22 Şubat'ta taşarak şehri iki taraftan kuşatmıştır. Sel suları, şehrin yarısını kaplamıştır. Daha önce benzeri görülmeyen afet ahaliyi korku ve dehşete sürüklemiştir. Sel suları önce çay kenarındaki Çınarlık ve Çay mahallerini basmıştır. Daha sonra hükümet caddesine doğru ilerleyerek hükümet konağına ve çarşıya ulaşmıştır. Bu istikametteki evlerin çoğu boşaltılmıştır. Sel suların yüksekliği bazı yerlerde bir metreyi aşmış, şehir adeta bir ada şeklini almıştır. Protestan mezarlığının duvarlarının bir kısmı yıkılmış, istihkâm komisyonu ambarı sular altında kalmıştır. Sel suları birçok mavna ve kayıkları denize sürüklemiştir. Şehrin çevresindeki sebze bahçeleri sular altında kalmış ve bahçelerdeki damların bazıları yıkılmıştır. Sel baskını gece yarısına kadar devam etmiştir. Ova kısmındaki bağ ve bahçeler, ekili alanlar su altında kalmıştır. Su baskımına uğrayan bazı ağıllarda koyun ve kuzular telef olmuştur. Birkaç palamut mağazası hayli zarar görmüştür. Lodos rüzgârı yerini poyraza bırakmış, ama yağışlar ara ara devam etmiştir. Köylerle ulaşım kesildiği için oralardaki zarar ve tahribat ilk günlerde tespit edilememiştir (BOA, DH. MKT, no. 1597/72).

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde sel felaketi ayrıntılı olarak yer almıştır. Habere göre, 30-40 seneden beri Sarıçay'ın bu derece taşıdığı görülmemiştir. Sel suları bağlardaki üzüm kütüklerini söküp denize götürmüş, tarlalardaki buğday, arpa ve bakla tohumları tamamen mahvolmuştur. Dağ eteklerinde bulunan köylerden henüz bir haber alınamamıştır. Rum ve Ermeni mahallelerindeki kiliseler ve 5-10 kadar ev sular altında kalmıştır. Sel sularıyla dağlardan gelen taş ve büyük kütükler iki sene önce yeniden yapılan büyük köprü'nün direklerine çarparak Aziziye (Tatar) mahallesi tarafındaki kısmı yıkmıştır. İngiliz Mezarlığı tarafından gelen sular, Çanakçılar fabrikası, hükümet konağı, Yalı mahallesindeki konsolos konakları, 5-6 kadar tüccar mağazasına girmiştir. Sarıçay kenarında yer alan Çay mahallesindeki haneler tamamen sular altında kalmış ve ahali hana yerleştirilmiştir. Selin şehre verdiği zarar 700-800 lira olarak tahmin edilmektedir. İstihkâm ve civarını tamamen su basmış, boğaz tahkimatı için Çanakkale'de bulunan Ferik Asaf Paşa'nın aldığı etkili tedbirler sayesinde kale, istihkâm ve asker koğuşlarına zarar görmemiştir. Can kaybı da söz konusu değildir. İstihkâm bir ada şeklinde kalmış, paşa kalenin etrafından ufak hendekler açtırıp, suları tahliye ettirmiştir (Tercüman-ı Hakikat, 3212; BOA, DH. MKT, no. 598/01). Sarıçay'ın öte yakasında yer alan Aziziye mahallesinde ve dam ve bahçelerinde ikamet edenlerin zaruri ihtiyaçları deniz yoluyla karşılanmaya başlanmıştır. Çayın üzerindeki köprüler yıkılmış ve denize sürüklenmiştir. Çanakkale merkezindeki mahsulatın % 15'inin zarar gördüğü tahmin edilmektedir (BOA, Y.MTV, no. 37/119, Lef 2).

Aynı gazete, 5 Mart 1889 tarihinde Çanakkale'den gönderilen isimsiz özel bir mektubu yayınlamıştır. "Mektub-ı Mahsûs, Kal'a-i Sultaniye'den" başlıklı mektupta sel sonrası afet bölgesi tasvir edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed tarafından çay boyunca 2 metre genişliğinde gayet sağlam inşa edilen set birkaç yerinden fena şekilde çatlamıştır. İngiliz mezarlığının duvarı ve karşı tarafta bulunan setler de yıkılmıştır. Şehir ahalisinin cuma ve pazar günleri gittikleri Çınarlık mesiresi sular altında kalmıştır. Mesire yerinde geçen sene, şehrin eşrafından Belediye Reisi Hacı Emin Ağa'nın tamir ettirdiği köşkü de sel suları harap etmiştir. Köşkün etrafı parmaklıkla çevrilip bahçe haline getirilmiş ve çeşitli ağaç ve çiçeklerle süslenmişti. Sel suları bahçeyi, parmaklıkları, çay kenarındaki kazıkları tamamen harap etmiştir. Sel sularının dağlardan yuvarlayıp getirdiği büyük kütük ve taşlar, parmaklıkları kısmen alıp denize götürmüş, köşkün temeli oynamıştır. Sel karşı tarafta

bulunan su terazisini bozduğundan şehir bir müddet susuz kalmıştır. Sel suları, 20'den fazla çınar ve söğüt ağacını kökünden söküp denize götürmüş, bir kısım ağaç da çay ortasında kalmıştır. Çınarlık mesiresi bitişiğindeki Müslüman ve Ermeni mezarlığını basan sular, mezar taşlarını görünmez hale getirmiştir. Çekilen sel sularının yüksekliği bir metreye inmiştir. Tüccar Apostolakin'in sahilde yeniden yaptırdığı kargir gaz mağazasının yarısından fazlası yıkılmış ve içerisindeki 25'ten fazla gaz sandığı enkaz altında kalmıştır. Mağazanın arka tarafında şiddetli olarak akan sel suları araziye oyup adeta bir limana dönüştürmüştür. Yük kayıkları ve 7-8 kadar mavna bu yeni limana sokulup demir atmıştır. Sel zaten bozuk olan yolları çamura dönüştürmüş, civar köylerle irtibat kesilmiştir (Tercüman-ı Hakikat, 3218).

Köprüler yıkılınca karşı taraftaki tabya ve Aziziye mahallesine olan irtibat kesilmiş, bir sandalla ulaşım sağlanmaya çalışılmıştır. Şekerpınarı'ndan gelen içme suyu boruları kırılmış, ahali kuyu suyu içmek zorunda kalmıştır. Ahali, Asaf Paşa'nın kısa zamanda köprüyü ve suyollarını tamir ettirmesini ümit etmektedir. Anadolu Hamidiye tabyasına gerek erzak gerek işçi ve askerin nakli için çay üzerindeki köprü'nün kullanımı son derece önemliydi. Bu yüzden Asaf Paşa, bir yıl önce yıkılmaya yüz tutmuş olan atik köprüyü yeniden ve pek sağlam şekilde tamir ettirmişti. Buna rağmen sel suları bu köprüyü kullanılmaz hale getirmiştir. Aziziye Mahallesi, bütün ihtiyaçlarını Çanakkale şehirden karşılarken, şehir ahalisinin bağ ve tarlaları da çoğunlukla çayın öbür yakasında bulunuyordu. Köprülerin yıkılması her iki taraftaki insanları uzun süre mağdur etmiştir. Çoğunluğu fakir olan Aziziye mahallesi ahalisi ekmeksiz kalmıştır. Mahallenin yardımına bir hayırsever yetişmiş ve sandalla mahalleye ekmek götürmüştür. Şehrin kuzey doğusu da selden etkilenmiştir. Asaf Paşa'nın yeniden inşa ettirdiği hastane yakınındaki 2 küçük köprü de tahrip olmuş, yollar dize kadar balçıkla dolmuştur. Hastane yolu kapanmış olduğundan hekim, cerrah ve erzaklar kömür mağazalarının önüne kadar filika ile çıkarılıp oradan karadan hastaneye ulaşıyorlardı. Çınarlık ve diğer yerlerde çayın kazdığı çukurlara biriken sular yazın kokacağından ve ahalinin sağlığını tehdit edeceğinden endişe duyulmaktaydı. Bununla birlikte şehrin içerisinde biriken sel sularını belediyenin bir an önce temizlemesi ümit edilmekteydi (Tercüman-ı Hakikat, 3218).

Sel Biga sancağının bazı kaza ve köylerini de vurmuştu. Ezine kazasındaki Dümrek, Halilili ve Menderes çayı taşmış; Kumkale nahiyesinin büyük köprüsü tamamen yıkılmıştı. Çıplak köyü deresi taşması sonucunda 12 baş sığır telef olmuş ve bir hane çökmüştü. Bölgedeki ovalar sular altında kalmıştı ve hasar tespiti yapılamamaktaydı. Ayvacık kazası merkezinin etrafı göl haline gelmiş, kazadaki hayvanların %2'si telef olmuştu. Ekili arazinin ve köylerin durumu da henüz bilinmemekteydi. Lapseki kazası mahsulatı su içinde kalmış, şiddetli kış yüzünden hayvanların yaklaşık % 30'u telef olmuştu. Biga kazasında, sel suları köprülerin üzerinden aşarak, ovayı denize dönüştürmüş, dağ tarafı hariç şehre ulaşım kesilmişti. Biga köylerindeki hasar hakkında bilgi alınamamıştı (BOA, Y.MTV, no. 37/119, Lef 2). Kumkale'de 1500'den fazla koyun ve keçi telef olmuştu. Pınarbaşı'ya yakın 28-30 haneli Kurtodası adlı Çerkes köyü sular altında kalmış, evler kısmen yıkılmış, eşyalar ise tamamen mahvolmuş, buna rağmen can kaybı olmamıştı. Ezine kazasında pek çok küçükbaş hayvan telef olmuş, 6 çoban boğulmuştu. Karabiga çayı taşmıştı ve pek çok bina sular altındaydı (Tercüman-ı Hakikat, no. 3218).

Sel suları deniz kıyısındaki bazı konsoloshaneleri de basmıştır. Sular altında kalan Avusturya konsoloshanesindeki resmi evraklar, Felemenk konsoloshanesine nakledilmiştir (Saadet, no. 1270). Eski köprü üzerinden Çınarlık mahalline gidilen yol üzerinde, belediyenin geçen sene inşa ettiği gazinonun etrafını sular basmış, içerisindeki müşteriler dışarıya çıkarılmıştır. 4-5 günden beri devam eden şiddetli lodos fırtınası boğazdan gelip geçen gemileri de zor durumda bırakmıştır. Na'ra limanına giren gemiler pratika almak için beklemişlerdir. Şiddetli lodos sebebiyle, boğaz ulaşımını sağlayan Kilidbahir ve Maydos kayıkçıları çalışmamıştır. Çanakkale ahalisi şimdiye kadar böyle şiddetli bir taşkın görmediklerini söylemişlerdir (Saadet, no. 1269).

2.3. Aralık 1900 Sel Baskını

2 Aralık günü sel suları şehre çanakçı atölyeleri ve topçu askerleri bahçesi tarafından girmiştir. Topçu bahçesi ve civarındaki muhafaza duvarları, Lapseki caddesi ve Hamidiye rıhtımı üzerindeki dört köprü, belediye gazinosu ve rıhtımının 200 metrelik kısmı yıkılmıştır. Sel suları, çay kenarındaki, hane mağaza, İngiliz bahçesi ve Müslüman mezarlığının duvarlarını yıkmıştır. Çay mahallesinde iki hane, Hamidiye ve Çimenlik istihkâmları arasındaki köprü yıkılmıştır. Birçok mağaza ve dükkanların içerisindeki eşya ve ticari mallar hasara uğramıştır. Aşırı yağışlar sadece Çanakkale şehrinde taşkınlara sebep olmamış, Ezine kasabasındaki çay taşarak çarşı ve mahalle içlerine yayılarak bazı dükkân ve hanelere hasar vermiştir. Bazı hayvanlar telef olmuş ancak can kaybı olmamıştır (BOA, BEO, no. 1666/124945 Lef 4). Sel şehirdeki askeri tesislere de büyük zarar vermiştir. Şehir merkezinden askeri hastaneye kadar uzanan yol tahrip olmuştur. Geliş gidişleri kolaylaştırmak, askeri sevkiyat ve nakliyatı sağlamak amacıyla askeri yetkililerle mülki idareciler işbirliği yaparak yolu açmaya çalışmışlardır. Bunun için kazı ve nakliye işlerini yapmak üzere bahriye, topçu ve istihkâm sınıflarından günlük 200 asker istihdam edilmesi düşünülmüştür. Ancak bahriyeden 50-60, topçu ve istihkâm sınıflarından 60 asker çalışmalara başlayabilmiştir. 20 gün içerisinde yolun tamir edilmesi düşünülmüştür (BOA, Y.PRK. ASK, no. 166/50).

2.4. Şubat 1901 Sel Baskınları

Aralık ayındaki sel baskınından iki ay sonra 13 ve 15 Şubat günlerinde iki büyük sel afeti daha yaşanmıştır. Şiddetli yağışlar Çanakkale dışında Edirne ve Selanik vilayetlerinde de sel baskınlarına sebep olmuştur (Tercüman-ı Hakikât, no. 7121; Tercüman-ı Hakikat, no. 7122). 10 gün süren şiddetli yağışların neticesinde dağlardaki karların da erimesiyle, sular yatağından coşarak Sarıçay havzasına girmiştir. Sel suları ilk önce şehre 5 km mesafede bulunan Uzun Çınar, sonra şehre 1 km mesafedeki Kestanbaşı ve su makinesi mahallinin üstünden şehre 1100 metre uzaklıktaki Setbaşı mahalliyle İngiliz kabristanı aşağısından olmak üzere dört koldan akmıştır (BOA, İ. DH, no.1386/03). Şehre yaklaşınca sel sularının bir kısmı, Hamidiye istihkâmı civarında çayın denize döküldüğü eski mecrayı kaplamıştır. Diğer kısmı Çınarlık ve Hristiyan mezarlığından geçerek, güzergâhındaki bağ, bahçe ve haneleri, rıhtımdaki palamut ve hububat depolarını, çanak çömlek tezgâhlarını sular altında bırakmıştır. Sel sularının bir kolu da doğrudan doğruya şehre hücum ederek çarşı ve mahalleleri kaplamıştır. Kordonun büyük kısmı sular altında kalmış, rıhtımın üzerinde yeni yapılan kargir binalar şiddetli sele dayanamayarak yıkılmış ve pek çok hane de tahrip olmuştur. Kaleden hastaneye giden yol tahrip olduğundan, sıhhiye memurları önce sandalla daha sonra arabalarla hastaneye ulaşmışlardır (İkdam, no. 2396; İkdam, no. 2398; Tercüman-ı Hakikat, no. 7129; BOA, DH. MKT, no. 2457/56). Selerde insan kaybı olmamıştı. Sel baskınlarının tekrar edeceğini düşünen ahali korku ve endişe içinde, hükümetin gereken tedbirleri almasını beklemektedir (BOA, BEO, no. 1666/124945, Lef, 5).

Dağlardan inen sular denize ulaşmak için dere mecralarına hücum ettiğinden bu sel öncekilere göre daha ağır bir fatura çıkarmıştır. Çayın üzerindeki köprülerden ikisi yıkılmış, birisi de kullanılamaz hale gelmiştir. Hamidiye tabyasındaki askerlere erzaklar istimbotlarla nakledilmiştir (BOA. Y.PRK. ASK, no. 167/47; BOA, Y.PRK. UM, no. 53/32). Önce çayın kenarındaki 50 kadar ahşap fukara hanesi sular altında kalmıştır. Eski bir bina olan Rum kilisesine giren sular 1,5 metre yüksekliğe ulaşmış, Rum kabristanının duvarları yıkılmıştır (İkdam, no. 2393).

Hane ve bahçe duvarlarındaki izlere bakılırsa sel suları bir metre yüksekliğe ulaşmıştır. Sel suları bir çıkış bulmak için sahil civarındaki hane ve duvarları yıkmıştır. Yolları, kaldırımları tahrip ederek, kanala dönüştürmüştür. Dayanma gücü kalmayan rıhtım duvarını birkaç yerden yıkan sel suları kendine mahsus çıkışlar açmıştır. Bu çıkışlardan akan suyun miktarı alışılmışın üstündeydi. Sel sularına, 450 sene önceki Çanakkale mutasarrıfının, şehri taşkınlardan korumak için sahilden başlayarak şimdiki İngiliz kabristanının bulunduğu noktaya kadar 850 metre uzunluğunda ve 2 metre kalınlığında inşa ettirdiği bir duvar bile direnemedi. Sular bu set üzerinde çok fazla delik ve yarık açarak tahrip etmişti (BOA, İ. DH, no. 1386/03).

3. Afet Yönetimi ve Alınan Tedbirler

Afet terimi, “toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” olarak tanımlanır. (Aldemir ve diğerleri, 2014, s. 23). Doğal afetler, toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyetlerini önemli ölçüde aksatan can ve mal kayıplarına neden olan doğa olaylarıdır. Meteorolojik afetler, doğal afetlerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Meteorolojik karakterli doğal afetleri diğer doğal afetlerden ayıran en önemli özellik, bunların yapılacak izleme ve gereken uyarılarla zararlarının en aza indirilebilmesidir. Afet yönetimi, afet sonucunu doğurabilecek olayların önlenmesi veya zararların azaltılması amacıyla afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahale etme ve iyileştirme gibi çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesidir (Kadioğlu, 2008a).

Çanakkale şehri Sarıçay’ın taşkınlarına devamlı maruz kalmıştır. Kale ve şehri Sarıçay’ın taşkınlarından korumak amacıyla kargir setler yapılmıştır. Kalelerin stratejik önemi sebebiyle her zaman sağlam ve bakımlı olması ve taşkınların verdiği zararın hemen giderilmesi elzemdir. Bu yüzden devlet, sel baskınları sonrasında afet bölgesine hemen müdahil olmuştur. İstanbul’dan şehre gönderilen hasa mimarları ve mühendisler hemen gerekli tetkikleri yaparak keşif defterleri tanzim etmişlerdir. Tanzimat öncesinde sel afetinin bütün maliyetini devlet karşılamıştır. Belki de ülkede afetlere en hızlı müdahil olunan yer Çanakkale olmuştur. Ancak çalışmada ele alınan dört sel baskını sonrasında ise maliyetler daha çok yerel vergilerden karşılanmıştır.

Görüldüğü üzere Sarıçay taşkınlarından şehir merkezindeki hane ve dükkanlar, ekili-dikili alanlar, hayvanlar, köprüler etkilenmiştir. Sel suları sonrası oluşan küçük gölcükler çevresel sorunlar doğurmuştur. Afet sonrası meydana gelen zararları gidermek amacıyla Biga mutasarrıflığı ile merkezi hükümet birtakım önlemler almıştır. Öncelikli olarak ahalinin temel ihtiyaçları karşılamak üzere iane komisyonları kurulmuştur. Sonrasında ise taşkınları önlemek amacıyla İstanbul’dan mühendis ve mimarlar şehre gönderilmiştir.

Arşiv belgelerinde sadece Şubat 1901 taşkınları sonrasındaki afet yönetimi ayrıntılı olarak yer almaktadır. Biga Mutasarrıfı Hıfzı Bey, derhal Müslüman ve gayrimüslim ahalinin ileri gelenlerinin bulunduğu bir iane komisyonu oluşturmuştur. İtalya konsolosu ve hayırseverliğiyle bilinen Fransa konsolosu afetzedelere yardım etmişlerdir. Sel felaketinden, Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere toplam 533 kişi etkilenmiştir. Ahali yeni bir selin şehri, bir bataklığa çevirmesinden korkmaktadır. Hıfzı Bey’in hükümete gönderdiği yazıda, Sarıçay’ın mecrasının değiştirilmesi veya ciddi ve esaslı tedbirler alınması için bir komisyon kurularak incelemeler yapılması da yer almaktadır. Hıfzı Bey, şehir ahalisinin afet yönetimine malen ve bedenen katılmaya hazır olduğunu da bildirmiştir (BOA, DH. ŞFR, no. 256/6; BOA, DH. MKT, no. 2457/56; BOA, BEO, no. 1627/22011).

Meclis-i Mahsus-ı Vükela’da alınması gereken tedbirler müzakere edilerek karara bağlanmıştır. İane komisyonu işsizlere, hastalara ve fakirlere erzak dağıtmış, sancağa ait yol nakliye bedel parası geçici olarak afetzedeler için tahsis edilmiştir. Belediye ve bazı eşrafın yardımlarıyla, şehir ile Tatar Mahallesi ve Hamidiye istihkâmı arasında geçiş temin eden büyük köprünün tamirine başlanmıştır. Yenimahalle, hastane, sevkiyat kışlası ve Mecidiye istihkâmındaki askerlerin geçişini temin eden sahil yolu caddesi belediye tarafından tamir edilmiştir. Ancak bütün bunlar geçici önlemlerdi. Esaslı ve mükemmel çalışmaların yapılması için inşaat mevsiminde Çanakkale’ye bir teknik heyet gönderilecekti (BOA, İ. DH, no. 1386/3, Lef 10). Bu arada rıhtım ve sokakları tamir etmek üzere yeni bir komisyon kurulmuştur. Sel sularının sahilde oluşturduğu küçük göllerin, bulaşıcı hastalık üretmesi ihtimaline karşı doldurulması kararlaştırılmıştır (İkdâm, no. 2466). Sultan II. Abdülhamid selzedeler için tahsis ettiği 100 lira iane komisyonu tarafından ihtiyacı olan Müslüman, Ermeni, Yahudi ve Rum selzedelere dağıtmış, Müslüman ve gayrimüslim din adamları ve belediye reisi padişaha şükranlarını bildirmişlerdir (BOA, ML. EEM, no. 368/69, Lef 5, 6).

Biga idari meclisinin 1 Haziran 1901 tarihli mazbatasında taşkın sonrası şehrin durumu tasvir edilmiştir. Buna göre, kasabanın en mamur mahallelerinin sokakları oyularak bir su yoluna dönüşmüştür. Deniz yüzeyinden

yüksek olmayan arsalar açılan yarıklardan giren deniz dalgaları şehrin her tarafında geniş ve derin göller ve bataklıklar oluşturmuştur. Bu durum çirkin görüntünün dışında halk sağlığını tehdit etmekteydi ve aşırı sıcaklar başladığında bunların pis kokup bulaşıcı hastalıklara neden olmasından kaygı duyulmaktaydı. Bir an evvel tedbirlerin alınması gerekmekteydi. İdare meclisi ve belediye meclisi bir araya gelerek, acil yapılması gereken işler için gereken parayı tedarik yollarını araştırmışlardır. Bunun için önce belediye dairesinin gelir ve giderleri incelemiştir. Acil olarak, rıhtım caddesi ve sokakların onarılması gerekmektedir. 1901 senesi belediye bütçesinde ise bunları karşılayacak para bulunmamaktadır. Keşif sonucunda bir maliyet çıkarılmıştır. Buna göre, selin verdiği tahribatının tamamının karşılanması için 250.000, acil olanların yapılması için de 168.000 kuruşa ihtiyaç vardır. Uzun müzakereler sonucunda sel afetinin maliyetini tedarik etmek için zebhiye vergisine zam yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında deniz yoluyla gelecek her türlü eşyadan çok az miktarda iskele resmi alınması düşünülmüştür. Zebhiye vergisine %100 zam yapılmıştır. Belediye idaresi bu şekilde 50.000 kuruş kadar fazla gelir elde edecek ve 5 sene bu şekilde tahsilat yapılırsa istenilen meblağa ulaşılabilecektir. İdare meclisi bir an önce bataklıkların temizlenmesi, çukurların doldurulması ve rıhtım inşasına başlanması kararını da almıştır (BOA, ŞD, no. 1580/11, Lef 3,4). Biga idare meclisinin bu kararını Dahiliye Nezareti uygun bulmuş ve Sadarete bildirilmiştir (BOA, DH. MKT, no. 2505/108).

3.1. Sarıçay Islah Projesi

Osmanlı Devleti, nehir ıslahı çalışmalarında öncelikli olarak kendi mühendislerini kullanmıştır. Bu mühendisler her ne kadar mühendishanelerden mezun olsalar da nehir ıslahı konusunda yetersiz olduklarından taşkınların sebep olduğu yıkımlara bir çare bulamamışlardır. Geleneksel yöntemlerle bu yıkımların önünün alınamayacağını düşünen Sultan Abdülmecid, Avrupa'daki yeni teknolojileri uygulayabilecek mühendislerin getirilmesine karar vermiştir. Ayrıca 1848 yılında Nafia nezareti kurulduktan sonra nehir ıslah çalışmaları düzenli hale gelmiştir. (Çoruh, 2018). 1901 taşkınyından hemen sonra Ticaret ve Nafia Nezareti, 1901 Mart'ında, Nafia müdür muavini Mösyö Lakler'i Çanakkale'ye göndermiştir (İkdam, no. 2414). Tophane-i Amire Müşiriyeti de Lakler'in yanına, Bahr-i Sefid Boğazı muhafız vekilleri "Ferikan-ı Kiramdan ve Yaveran-ı Hazret-i Şehriyariden Abdurrahman ve Mazhar Paşaları" görevlendirmiştir (İkdam, no. 2423; BOA, BEO, no. 1659/124387). Nafia müdür yardımcısının Çanakkale'ye gönderilmesi, devletin Sarıçay taşkınlarını sona erdirmek hususunda kararlı olduğunu göstermektedir.

Mösyö Lakler ve mühendisler 25 Mart 1901 tarihinde proje raporunu hazırlamışlardır. Raporda, ilk önce sel baskınlarının nedenleri ortaya konmuştur. Daha sonra Sarıçay'ın ıslahı için yapılması gerekenler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Rapor şehrin coğrafi konumu ve Sarıçay havzası hakkında verilen bilgilerle başlamaktadır. Çanakkale şehri, 80 km uzunluğunda, 2200 km kare genişliği olan Sarıçay havzasının batısında yer almaktadır. Sarıçay'ın şehre yakın kısımlarının genişliği tahminen 150 metredir. Mühendis Vegette, su makinesi mahallinden denize kadar olan kısımda kilometre başına 3 metre 85 santimetre derecesinde bir eğim ortalaması tespit etmiştir. Mühendis Tevfik Efendi ise düzleme faaliyetlerini yaparken, su makinesi yerinden yeni köprüye kadar 4 metre 40 santimetre derecesinde bir eğim ortalaması çıkarmıştır. Raporda genişliği büyük olan Sarıçay'ın, ıslah edilerek, çok büyük su akışına uygun hale getirilebileceği belirtilmiştir.

Rapora göre sellerin sebepleri şunlardır:

1-Şehrin civarında bulunan dağlardaki ağaçlar haddinden fazla kesilmiş ve orman tahrip edilmiştir. Bu durum nehre akan suları hızlandırarak, sele dönüştürmektedir.

2-Bataklıkların doldurulması ve üzerine binaların yapılmasıdır. Sarıçay'ın kuzeyinde çaya yakın olup, paralel olarak uzanan 5-6 km kadar hafif bir çöküntü bulunmaktadır. Burada sular biriktiği zaman küçük bir çay oluşarak akmaktadır. Bazen de Sarıçay'dan taşan sular bu çukur araziye dökülerek şehrin kuzey tarafından denize dökülmektedir. Bu sular 20 sene önce şehrin kuzey tarafında mevcut olan bataklıkta yok oluyordu. Ancak istihkâmlar yüzünden şehir güneye doğru değil kuzeye doğru genişlemek zorunda kalmış, bunun için de bataklık doldurularak üzerine binalar yapılmıştır. Askeri kurumlar da şehrin kuzey tarafına yapılmaya başlanmıştır. Bu bölgeye ulaşımı

sağlamak amacıyla deniz boyunca yeni bir yol inşa edilmiştir. Bu yol bataklığın deniz ile olan ulaşımını kesmiştir. İnşa edilen rıhtım, taban yüzeyini 2 metre kadar yükselmiştir. Bu yüzden nehrin meyli ve akışında yavaşlık ortaya çıkmıştır. Özellikle yeni inşa edilen binalar suların akışına engel olmuştur. Suların hızla akmasını kolaylaştırmak için evlerin arasında bırakılan boş alanlara, zamanla arazilerin kıymet kazanması sebebiyle binalar yapılarak, bu yerler tamamen doldurulmuştur. Buralarda sadece hane ve yağmur sularının akması için dar lağım yolları bırakılmıştır. Altyapı sistemi eğimli olmadığı için lağım tıkanmaktadır. Lağım yolları, sokaklardan olağan gelen suların akışı için yeterlidir. Ancak sel suları ve her sene oluşan taşkın sularının akışına bu yollar yetersiz kalmaktadır.

3- Sarıçay'da suların az olduğu zamanlarda nehir mecrasında 3-4 metre yükseklikte çalılıkların oluşmasıdır. Bu yüzden çayın suyu, sadece genişliği 10-15 metre kadar olan bir mecradan akmaktadır. Taşkın zamanlarında sürüklenip gelen kumlar, bu çalılıklarda birikmektedir. Bu şekilde her sene kumlar nehir mecrasını doldurmaktadır. Sarıçay, bu haliyle kalırsa taşkınlar engellenemez ve daha vahim sonuçlar ortaya çıkması muhtemeldir.

4-Bu kış aşırı yağışlar toprakları suya doyummuş ve toprağın bir damla suya bile tahammülü kalmamıştır. 800 metre yükseklikteki dağlara olağanüstü yağın karlar, her zaman bahar mevsiminde yavaş yavaş erimekte iken, bu sene şiddetli yağmur ve sellerin tesiriyle birkaç saat içinde erimiştir.

Lakler, raporunda sel baskınlarının sebeplerini ortaya koyduktan sonra, alınması gereken tedbirleri de şu şekilde sıralamıştır:

- i.Çukur araziye korumak için Sarıçay'a dik olarak 400 metre uzunluğunda toprak set inşa etmek gerekir. Seddi kesen yolun batı tarafında inşa edilecek bir rampa ile seddin üzerine çıkılacaktır. Bu şekilde Uzunçınar ve Kestanebaşından gelen suların önü kesilerek Sarıçay mecrasına sevk edilecektir.
 - ii.400 metrelik set, şehri ve Kurşunlu yolunu sulara karşı korumak için çaya paralel olarak uzatılmalıdır.
 - iii.Taş duvarının yıkılan ve tahrip olan kısımları eski haline getirilmelidir. Duvar üzerinde geçit için açılan delikler kapatılmalıdır. Duvar üzerindeki çatlaklar belirlenip tamir edilmelidir.
 - iv.Su makinesi mahallinden deniz tarafına kadar Sarıçay'ın mecrası derhal temizlenmelidir. Bu şekilde suyun akışına mani olan çalılıklar ortadan kalkacaktır. Çayın orta kısmına 20 metre genişliğinde bir kanal açmak gerekmektedir. Sarıçay'ın mecrası temizlenerek, çalı köklerinden kurtulduğu takdirde suların hızlı bir şekilde akması sağlanacaktır. Sel suları mecraya dolmuş gayet ince kumları kolaylıkla sürükleyip götürecektir.
- Çalılar mümkün mertebe kökleriyle koparılıp, yeni açılacak kanaldan hasıl olacak toprak ile nehir boyunca inşa olunacak seddin eğimleri üzerinde dikilmelidir. Su makinesinden denize kadar olan kısım temizlendikten sonra, elde kalan paraya göre, su makinesinin üst tarafın da temizlenmesi lazım gelir. Bu tedbirler alınırsa artık sel suları Uzunçınar ve Kestanebaşı mahallerinden taşmayacaktır.
- v.Şehrin kuzey tarafı belediye idaresindedir. Suların akıntısıyla rıhtım duvarlarının temellerinde kazıntılar oluşmasını engellemek ve deniz tarafındaki temelleri yeterli ölçüde derinde olmak üzere rıhtım duvarını yeniden inşa etmek gerekmektedir. Mevcut rıhtım kaliteli malzeme ile inşa edilmiş olmasına rağmen az bir derinlikte çakıl taşları üzerinde kurulmuş olduğu tespit edilmiştir. Sel baskını esnasında suların akışı kolaylaştırmak için rıhtım duvarında menfezler açılmalıdır. Bu menfezleri üstü açık hendekler ile arazilerin iç tarafına doğru uzatmak lazımdır.
 - vi.Lağım yolları kısmen tıkanmıştır. Zemin yüzeyindeki suların sokaklardan akması için şimdilik mümkün olan yerlerde belediye tarafından 45 metre aralıklarla denize dik olarak en az 7,5 metre genişliğinden sokaklar açılmalıdır.

vii. Yıkılan belediye bahçesi duvarı boyunca üstü açık olarak 10 metre genişliğinde bir kanal açılmalı ve rıhtım gerisinde 10 metre genişliğinde bir köprü inşa edilmelidir. Set, nehir yatağı, sokak ve kaldırımların her zaman bakımlı bir halde tutulmasına dikkat gösterilmelidir. Zira sel baskını esnasında yollar bakımsız olursa, sel suları yol ve kaldırımları tamamen tahrip eder. Sokaklar bir dere haline gelirse sel suları binaların temellerinin altını oyarak yıkılmalarına sebep olur.

Mutasarrıf Hıfzı Bey ve bazı yetkililer yeni bir kanal açılarak, Sarıçay'ın mecrasının şehrin kuzey tarafına doğru çevrilmesini teklif etmişlerdir. Lakler Sarıçay'ın mecrasının değiştirilmesinin sakıncalarını şu şekilde açıklamıştır:

- a. Yeni bir kanal açma maliyeti yaklaşık 60.000 Osmanlı lirasıdır. Bu meblağ oldukça yüksektir.
- b. Kanalın açılması durumunda 500 dönüm ziraî arazi yok edilecektir.
- c. Şehir merkeziyle, şehrin kuzeydeki çok sayıda askeri kurumlarla ulaşım ve haberleşme zorlukları ortaya çıkacaktır.
- d. Sarıçay'ın mecrası değiştirilirse, Çanakkale limanına her sene hücum eden kumlar kısa zaman içerisinde limanı dolduracaktır. Şimdi ise Sarıçay'ın getirdiği kumların tümü şehrin aşağı tarafından boğaza dökülerek uzak yerlere sürüklenmektedir.

Lakler, Sarıçay'ın ıslahı için gereken meblağın, yüksek olmadığı gibi, mülki, askeri kurumların ortak menfaatlerine uygun olduğunu bildirmiştir. Sarıçay'ın ıslah çalışmaları planlanırken mevcut kale ve istihkamların askeri güvenliği de düşünülmüştür. Lakler raporunda bu hususlara da değinmiştir. Buna göre, su makinesi yakınında inşa edilecek 400 metre uzunluğundaki set, kaleden 2700 metre uzaklıkta olduğundan hiçbir mahzuru yoktur. Sarıçay'ın kenarında uzanan seddin denize doğru yönelmiş olmasına karşın, çayın iki tarafındaki istihkamların gözetimi altında olduğundan düşmana siper olamaz. Sarıçay mecrasındaki adacıklar ve çalılar ortadan kaldırıldığı takdirde çaydan geçmek isteyen düşmanı siper edecek hiçbir şey kalmayacaktır. Bu sebeple çay mecrasının temizlenmesi işinde askerler de yardımcı olmalıdır. Sarıçay'ın temizlenmesi istihkamlara askeri güvenlik bakımından fayda sağlayacaktır. Lakler hazırladığı proje hakkında Biga mutasarrıfı Hıfzı Bey, Boğaz muhafız vekilleri ferik Mazhar ve Abdurrahman Paşalara şifahen bilgi vermiştir. Onlar da ıslah projesine bir itirazda bulunmamışlardır. Raporun sonunda projenin maliyeti de belirlenmiş ve keşif defteri hazırlanmıştır. Proje götürü olarak yapılırsa toplam maliyeti 5400 Osmanlı lirası olacaktır. Proje zorunlu amelelikle ve askerler vasıtasıyla yapılırsa maliyet 1500 Osmanlı lirasına düşmektedir (BOA, İ. DH, no. 1386/3, Lef 8).

Çanakkale belediyesi ise rıhtımla şehrin lağım ve sokaklarını tamir edecekti. Komisyonun inceleme ve değerlendirmesi sonucunda yaklaşık 50.000 amele yevmiyesi işgücüne ihtiyaç olduğu anlaşılmıştı. Bu amelelerin kasaba ve merkez köylerdeki 20-60 yaş arasında bulunan ahalden karşılanması düşünülmüştür. Buna göre, ahali üç sınıfa bölünecek, her sınıf gücüne göre mükellef olacak, kendisi veya ücretle tutacağı amele bilfiil çalışacaktı. Bu şekilde 32.000 amele yevmiyesi karşılanacaktı. Yapılacak işlerin askeri tarafı olduğundan, kalan 18000 yevmiye ise Kal'a-i Sultaniye'de bulunan istihkâm ve topçu alayları neferlerinden sağlanacaktı. Komisyon, 32000 yevmiyelik iş göreceğini göz önünde tutarak, ahalinin 1901 senesi yol yükümlülüğünden muaf tutulmasını istemiştir. 1500 lira olan araç gereç bedelinin de Ziraat Bankasından karşılanması komisyon tarafından nezaretten talep edilmiştir (İkdam, no. 2456).

Biga mutasarrıfının 9 Haziran 1901 tarihinde Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderdiği telgraftan anlaşıldığına göre, projesinin uygulanmasına henüz başlanılmamıştı. Bu yüzden şehir ahali ümitsizliğe kapılarak zarar gören binalarını bile tamir etmemekte idiler (BOA, İ. DH, no. 1386/3, Lef 5). Meclis-i Mahsus, 14 Temmuz 1901 tarihli toplantısında Biga Sancağı mutasarrıflığı, Ticaret ve Nafia Nezareti ve Tophane-i Amire Müşiriyetinden gelen yazıları değerlendirerek bir karara bağlamıştır. Meclis, öncelikli olarak Biga idare meclisinin gönderdiği kararları değerlendirilmiştir. Mutasarrıflık, Çanakkale ve köylerinde sakin 20-60 yaş arası ahalinin üç sınıfa ayrılarak, her sınıf kendi kudretine göre ya kendisi veya ücretle tutacağı amele fiilen çay ıslah projesinde çalışma zorunluluğu getirmişti. Bu şekilde 50.000 amele yevmiyesinin 32.000'i taahhüt altına alınıyordu. Kalan 18.000 amele yevmiyesini ise istihkam ve topçu neferleri yerine getirecekti. Sarıçay'ın

ıslahı bölgenin zirai hayatına da olumlu yansıtacağından köylülerin projede çalışmalarında bir beis görülmemiştir. Amele meselesini bu şekilde çözen sancak idare meclisi, lazım olan 1500 liranın yarısını Ziraat Bankasından, diğer yarısını da 1900 senesine kadar olan bedelat-ı nakdiye bakayasından ödenmesini teklif etmiştir. Tophane-i Amire Müşiriyeti çayın ıslahı projesinde askerlerin çalıştırılmasına karşı çıkmıştır. Aşırı yağmur ve sel suları istihkâmlardaki siperleri de tahrip etmiştir. Bu yerlerin tamiri için mevcut askerler ve eldeki kazı aletleri kullanılacaktır. Askerlerin çayın ıslahına yardımı halinde talimleri ve istihkâmların tamiri geri kalacaktır. Kale ve istihkâmlardaki topçu askerlerinin görev yerlerinden ayrılmamaları, boğazın muhafazasına itina ve ihtimam göstermeleri, talim yapmaları, top ve mühimmatları daima mükemmel ve faal tutmaları gerekmektedir. İstihkâm askerleri de talimleri yanında istihkâmların inşaat ve tamirlerini yapmaktadırlar. Kale ve istihkâmlardaki askerler, sürekli olan vazifeleri dışında her sene kış mevsiminde bozulan istihkâmları ve başka mahalleri tamir etmektedirler. Topçu askerlerinin vazifeleri ise daha da önemlidir. Topçu askerleri kendi ikamet ettikleri istihkâmların tamir ve inşasında bile mecburiyet olmadıkça çalıştırılmamaktadır. Sonuç olarak Tophane Müşiriyeti gerek topçu ve gerek istihkâm askerlerinin asli vazifelerini bırakarak inşaat işlerinde istihdam edilmelerinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Köy ahalsinin zorunlu amelelik yapması ise kendi köyleri civarındaki yolların yapılması hususunda geçerlidir. Meclis, ıslah projesinde asker ve köylülerin istihdamının yasal olmadığına karar vermiştir. Ancak paranın tamamının hazineden karşılanması da mümkün değildir. Meclis, 5400 liranın 1500 lirasının yarı yarıya olarak Ziraat Bankası ve bedelat-ı nakdiye bakayasından ödenmesi ve geri kalan 3900 liranın da mahalli mal sandığından alınmasına karar vermiştir. 30 Temmuz 1901 tarihinde çıkan irade ile alınan bu kararlar kesinleşmiştir (BOA, İ. DH, no. 1386/3, Lef 3, 4).

Biga mutasarrıfı Hıfzı Bey'in 1901 Eylül'ünde Sadarete gönderdiği telgraftan anlaşıldığına göre çalışmalara hala başlanamamıştır. Paranın sarfı için henüz Maliye ve Nafia Nezareti izin vermemiştir. Bu konuda nezaretlere gönderilen yazılar sonuçsuz kalmıştır. Mutasarrıf telgrafının sonunda kış mevsiminin yaklaştığını, yağmurlar başladığında oluşacak selin şehirde büyük tahribatlar yapmasının muhtemel olduğunu altını çizmiştir. Bir an önce paranın sarfına izin verilerek çalışmaların başlatılmasını istemektedir (BOA, BEO, no. 1719/128906, Lef 2). Ekim ayına gelindiğinde de vaad edilen paranın hala Biga mutasarrıflığına gönderilmediği görülmektedir (BOA, BEO, no. 1730/129750, Lef 2). Biga sancağı mutasarrıfı 17 Ekim tarihinde Sadarete bir yazı daha göndermiştir. Yazıda setlerin yapımına başlamak üzere, Ziraat Bankasından bir defada alınan 300 Osmanlı lirasıyla araç gereçlerin alındığı belirtilmiştir. Ancak Maliye Nezareti liva muhasebesine izin vermediği için mal sandığında verilmesi gereken meblağ alınamamıştır. Bu hususta ilgili kurumlara dört en az telgraf çeken mutasarrıf cevap bile alamamıştır. Mutasarrıf en sonunda, işlerin ertelenmesi yüzünden ileride meydana gelebilecek zararlardan kendisinin sorumlu tutulmamasını ve bir an önce işe başlanılması için nezaretlere emir verilmesini talep etmiştir (BOA, BEO, no. 1736/130191, Lef 2). Biga mutasarrıfı Maliye nezaretine çektiği 20 Ekim 1901 tarihli telgrafta endişelerini tekrar dile getirmiştir. Komisyonun hazırladığı harita ve rapor çerçevesinde faaliyetlerde bulunmak üzere Ticaret ve Nafia Nezaretinin görevlendirdiği mühendis Ekyadi Efendi şehre gelmiştir. Fakat sarf edilmesi gereken meblağ için henüz izin verilmediğinden işe başlayamamıştır. Kış mevsimi yaklaştığını ve yağmurların çalışmaya izin vermeyeceğini göz önüne alan mutasarrıf Maliye bürokrasisinin dikkatini bir kez daha çekti. Eğer bu kış önlemler alınmazsa şehrin daimî bir tehlike altında kalacağını ayrıca istihkâmların ve askeri mevkiilerin muhafazasının mümkün olmayacağını dile getirdi. 3900 liranın ödenmesi için liva muhasebeciliğine emir verilerek, kış gelmeden önce setlerin inşaatına başlanmasını istedi. Ahali ise yağmur mevsiminin başlamasından dolayı meydana gelecek sellerin şehri tamamen tahrip etmesinden dolayı büyük korku ve endişe içindeydi (BOA, BEO, no. 1736/130191, Lef 3). 5 Aralık 1901 tarihinde Dahiliye Nezaretinden Ticaret ve Nafia Nezaretine gönderilen yazıda, selin nehir üzerindeki köprünün 60 metrelik kısmını tahrip ettiği ve geliş gidişlerin yapılamadığı bildirilmiştir. Yapılan keşif sonucunda bir arabanın geçebileceği şekilde tamir edilmesi için 9850 kuruş masraf gerektiği anlaşılmıştır. Daha önce Biga mutasarrıflığı bu meblağın hızlı bir şekilde gönderilmesi için Ticaret ve Nafia Nezaretine müracaat etmiştir (BOA, DH. MKT, no. 2565/63).

Ocak 1902 tarihinde Biga liva idare meclisinin hazırladığı mazbatada, harap olan rıhtımın yeniden inşası, biriken suların oluşturduğu bataklıkların temizlenmesi ve doldurulması için gereken 418.000 kuruşun mali gücü yetersiz olan belediye idaresinden karşılanamayacağı bildirilmiştir. Meclis, bu yüzden zebhiye vergisinin münasip miktar artırılması ve Gelibolu Sancağında olduğu gibi deniz yoluyla gelen her türlü eşyadan az bir miktar iskele vergisi alınması hususunda Dahiliye Nezaretinden izin istemiştir. Bu şekilde elde edilen gelirler karşılık gösterilerek borçlanma yoluyla ihtiyaçlar tedarik edilecekti (BOA, DH. MKT, no. 2579/48). Mazbataya verilen cevapta, belediye malı olarak iskelenin var olduğuna veya yeniden inşa olunacağına dair açıklık olmadığı, rastgele denizden gelecek eşyadan vergi alınmasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Bunun için gerekli müzakereler yapılarak, önce şehirde belediyeye ait bir iskele ve rıhtım olup olmadığı, varsa eşya yükleme ve ihracına müsait bulunup bulunmadığı, yeniden rıhtım inşa edildiği takdirde ayrı ayrı keşifleri yapılarak, çizilecek planlarının gönderilmesi istenmiştir. Ayrıca alınacak iskele vergisini gösteren tarifede eşyanın ağırlığı, sayısı, nitelikleri vesairesi de gösterilmelidir. Bu tarifeyi tüccar ve ahalinin kabul etmesi apaçık belirtilmemiş olduğundan, bunların muvafakatleri de gereklidir. Bu şekilde yeni bir tarife hazırlanarak gönderilmesi istenmiştir. Mutasarrıf, belediye malı olan ve ticari eşyayı nakil ve ihracına mahsus 3 adet iskelenin şehirde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu iskelelerden yüklenen palamud ve eşyanın teamüle göre her bir çuvalından 2'şer para ve kayık ile getirilip doğruca iskeleye çıkarılan bakkaliye malından da bin de beş kuruş iskele vergisi alınmaktadır. Selden yıkılan rıhtımın tamiri ve bataklıkların doldurulması için gerekli olan masraflara karşılık tarife tadil edilmiş olup, verginin verilmesini tüccar da kabul etmiştir. Vergi alınan eşyanın kısmen ağırlık ve kısmen değeri nisbeten takdir edildiği tarife açıkça belirtilmiştir. İki harita, bir muvafakatname ve tarife gönderilmiştir (BOA, ŞD, no. 1583/35, Lef 3). Bu yazı 10 Mayıs 1902 tarihinde Dahiliye nazırı tarafından Sadarete gönderilmiştir (BOA, ŞD, no.1583/35, Lef 2).

Biga mutasarrıfının Sadarete yazdığı 25 Mayıs 1902 tarihli tahriratta, sel baskınlarını önlemek ve dereyi ıslah için gerekli olan 5400 Osmanlı lirasının temininde zorluklar çekildiğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Maliye, Ticaret ve Nafia Nezaretlerine emir verilmiştir. Fakat Nafia Nezareti bir yazı göndererek Ziraat bankasının 1900 senesi ve 1901 senesi bütçesinin daha mühim işler için kullanıldığını, bu yüzden 1500 liradan bankaca verilmesi gereken yarısının bir defada ödenmesinin mümkün olamayacağını bildirmiştir. Bankadan bir defada alınan 300 lira ile ilk faaliyetler için malzemeler alınmış ve işe başlanmıştır. Ancak 1901 senesi emvalinden harcanması hususunda Maliye Nezareti izin vermemiştir. Şimdiye kadar mal sandığından 56.000, Ziraat Bankasından 45.000 kuruş alınarak setlerin inşaatından bir kısmı icra ve ikmal edilmiştir. Daha sonra hiçbir yerden para alınmadığından inşaat tatil edilmiştir. Bu kış evvelki kış gibi taşkın olmasa da çay epeyce bir sel meydana getirerek üzerindeki büyük iki köprüyü tahrip etmiştir. Fakat setlerin inşa edilen küçük bir kısmının mukavemet ve muhafazası sayesinde memleket muhtemel bir tehlikeden korunmuştur. İçinde bulunulan kış mevsimindeki hava şartlarının nasıl olacağı kestirilemediğinden inşaat mevsimi olan bu zamanlar boşuna geçirilecek olursa sonradan tekrar işe başlansa bile kışın şiddetli zamanlarına kadar inşaatın bitmesi mümkün olmayacaktır. Mevcut inşaat da mahvolacaktır. Kasabanın maruz kaldığı hasar ve tahribattan daha şiddetlisi ve geniş zararlara uğraması, istihkamların dahi seller altında kalması ihtimali pek fazladır. İnşaata yeniden başlamak üzere mal sandığından verilmesi irade edilen meblağın ödenmesi hususunda Maliye Nezaretine emir buyurulması istenmiştir (BOA, DH.MKT, no. 562/71). Bir sonuç alamayan mutasarrıf 15 Eylül 1902 tarihinde sadarete bir yazı daha göndererek inşaat için vadedilen parayı talep etmiştir. (BOA, DH.MKT, no. 562/71, Lef 4).

20 Ağustos 1902 tarihinde Çanakkale Bidayet mahkemesi odasında Çanakkale'deki tüccarlar bir araya gelerek iskele vergisinin alınması hususunda rızalarının olduğuna dair bir muvafakatname tanzim etmişlerdir. Muvafakatnamede tüccarların isim, mühür, imzaları açıkça yazılmıştır. Bu tüccarlar meydana gelen zarar ve tahribin giderilmesi maksadıyla dışardan aktarma şeklinde ve doğrudan doğruya iskeleye deniz yoluyla gelecek her türlü emtia ve eşyadan liva idare meclisi ve belediye tarafından tertib ve takdir edilecek tarife gereğince 5 sene müddetle duhuliyeye vergisi verilmesini üstlendiklerini ifade etmişlerdir (BOA, ŞD, no. 1583/35). Biga mutasarrıfı, 26 Ekim 1902 tarihinde Şura-yı Devlete iskele resmi verilmesini kabul eden tüccarların muteber ve muktedir olduklarını bildirmiştir (BOA, ŞD, no. 1583/35, Lef 4).

23 Nisan 1903 tarihli bir belgeden zarar gören kamu binalarının hala yapılmadığı anlaşılmaktadır. Yıkılan rıhtım, yeniden inşa edilecek 5 köprü, limanın iki tarafına yapılacak ahşap muhafaza duvarları, rıhtımın iki tarafındaki göllerin doldurulması ve temizlenmesi için 418.000 kuruş gerekmektedir. Liva idare meclisi ve belediye heyetinin kararı, şehir tüccarının muvafakatnamesi üzerine bir tarife tespit edilerek, 5 sene müddetle dışarıdan gelen her çeşit emtia ve eşyadan duhuliyeye resmi alınması kabul edilmiştir. Bu karar, Şura-yı Devlet Maliye Dairesi görüşülerek kabul edilmiş ve padişahın iradesiyle 1 Nisan 1903 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Biga Mutasarrıflığına tebliğ edilmiştir (BOA, DH. MKT, no. 500/38, Lef 3; BOA, İ. DH, no. 1408/3, Lef 9).

27 Temmuz 1903 tarihli bir yazı ise, setlerin inşasında yolsuzluk yapıldığı dile getirilmiştir. İddia sahibi, Kolağası Yunus Haydar Bey, hafriyat ve set inşaatı için 10'dan fazla kişi talipli olduğu halde Biga mutasarrıfının şahsi menfaatle hareket ederek ve ilana çıkmadan ihaleyi kanuna aykırı biçimde liva muhasebecisi vesair kimselerin kurdukları müstear bir şirkete verdiğini ileri sürmüştür. Bu şirket dünyanın hiçbir noktasında görülmeyen şekilde bir metre küpünü 9 kuruşa üstlenmiştir. Talipli olan müteahhitler ise bunun üçte bir fiyatına, yani 3 kuruşa kadar yapabileceklerini alenen kamuya açıklamışlardır. Memurların şahsi menfaatleri için devlet hazinesini zarara uğratmalarının devletin yüce adaletiyle bağdaşmayacağını belirten (BOA, Y.PRK. ASK, no. 99/5). Yunus Haydar Bey'in iddiasının nasıl sonuçlandığını tespit edemedik. Ancak Sarıçay ıslah faaliyetlerinin çok geç başladığı ve tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Mali yetersizlikler bu projenin uygulanmasına engel olmuştur.

4. Sonuç

Boğaza dökülen Sarıçay'ın ağzında alüvyonlu bir düzlük üzerinde kurulan Çanakkale şehri, günümüze kadar devamlı olarak taşkınlara maruz kalmıştır. Kış ve ilkbahar mevsimlerinde oluşan Sarıçay taşkınlarında evler, ekili araziler, mağaza ve dükkanlar, atölyeler, köprüler, liman, cadde ve sokaklar, askeri istihkamlar sular altında kalmıştır. Sel sularının çekilmesi ise günlerce sürmüş ve şehrin etrafında bataklıklar oluşmuştur. Yerel ve merkezi hükümet afet yönetimini birlikte yürütmüşlerdir. Afet sonrası yapılan ilk faaliyet ise iane komisyonlarının kurulması olmuştur. Bu komisyonlar genellikle afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

Sarıçay'ın taşkınlarından kale ve şehri korumak için alınan tek önlem inşa edilen kargir setler olmuştur. Kalenin her zaman sağlam ve bakımlı olması gerektiğinden, afet bölgesine İstanbul'dan hızlı bir şekilde müdahale edildiği söylenebilir. Gönderilen hassa mimarları ve mühendisler genellikle tahrip olan köprü ve setlerin tamirine öncelik vermişlerdir. Olası taşkınları önlemek üzere herhangi bir çalışma yürütmemişlerdir. Taşkınları önlemek amacıyla Sarıçay'ın ıslah edilmesi fikri tam olarak Aralık 1900 ve Şubat 1901 yıllarındaki taşkınlardan sonra düşünülmüştür. Çanakkale'ye gönderilen Nafia müdür muavini Lakler, Sarıçay ıslah projesi hazırlamıştır. Ancak proje mali yetersizliklerden dolayı kağıt üzerinde kalmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çanakkale şehrinin kuzeyinde ve Sarıçay'ın karşısında yeni yerleşim birimleri oluşmaya başlamıştır. Uluslararası sermaye ve ticaretin etkileri sonucunda Çanakkale boğazı bir ticaret yoluna dönüşmüş ve Çanakkale şehri de bir liman şehri hüviyetini almaya başlamıştır. Şehirde tüccarlar, konsololar çoğalmıştır. Rumeli ve Kafkasya'dan gelen muhacirler için, Sarıçay'ın karşısında ilk defa bir mahalle kurulmuştur. Şehrin kuzeyinde ve Sarıçay'ın karşısında askeri yapılar inşa edilmiştir. Son taşkın afetlerinde Sarıçay'ın karşındaki Hamidiye tabyasındaki askerler ve Aziziye mahallesi ahalisini temel ihtiyaçları bile karşılanamaz hale gelmiştir. Bu yüzden Sarıçay'ın ıslah edilmesi daha da önemli hale gelmiştir.

Afet sonrasında ahali gerek sözlü gerek yazılı olarak şikayetlerini yöneticilere bildirmişlerdir. Resmî kurumlar ise halkın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmışlardır. Öncelikli olarak ahalinin temel ihtiyaçları karşılanmış köprü ve setler tamir edilmiştir. Sarıçay taşkınlarına gerek Osmanlı döneminde ve gerekse Cumhuriyet döneminde kalıcı çözümler bulunmadığı görülmektedir. Aşırı yağışlar her zaman Sarıçay'ı taşırarak, şehir sular altında kalmış ve köprüler yıkılmıştır. Ancak 1975 yılında Atikhisar Barajı yapıldıktan sonra taşkınların zararları en aza indirilebilmiştir.

Yazar Katkıları

Yazar makalenin son hâlini okudu ve onayladı.

Çıkar Çatışması (Zorunlu)

Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Ali Emiri, Üçüncü Ahmed, (AE.SAMD.III), 106/10470.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 1627/122011, 1666/124945, 1659/124387, 1719/128906, 1730/129750, 1736/13019.

Cevdet Belediye, (C.BLD), 39/1909

Cevdet Nafia (C.NF), 8/384, 13/623, 13/625, 28/1400, 34/1673, 53/2617.

Cevdet, Maliye (C.ML), 153/6486.

Dahiliye Nezareti, Mektubi Kalemi (DH. MKT), 500/38, 562/71, 598/01, 1597/72, 2457/56, 2505/108,2565/63, 2579/48.

Dahiliye Nezareti, Şifre Kalemi, (DH. ŞFR), 256/6.

İrade Dahiliye (İ. DH), 159//8262, 1386/03, 1408/3.

Maliye Nezareti, Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM), 368/69.

Meclis-i Vala (MVL), 802/29.

Sadaret, Mühimme Kalemi Evrakı, (A.MKT. MHM), 438/22.

Şura-yı Devlet (ŞD), 1580/11, 1583/35.

Yıldız, Mütenevvi Maruzat, (Y.MTV), 37/119.

Yıldız, Askeri Maruzat (Y.PRK. ASK), 166/50, 167/47, 199/5.

Yıldız Umumi (Y.PRK. UM), 53/32.

Salnameler

1305 Karesi Vilayetine Mahsus Salname, 1.Def'a

Gazeteler

İkdam, Sayılar: 2393, 2396, 2398, 2414, 2423, 2456, 2466.

Tercümân-ı Hakikât, Sayılar: 3212, 3218, 7121, 7122, 7129.

Saadet, Sayılar:, 1269, 1270.

Araştırma Eserleri

Aldemir, Ü., Bozbey, M., Duran, M.S., Erbay, S., Erkan, Berna., B., B., E., Ergünay, O., Hayır, A., Kadirioğlu, F., T., Kiliçarslan, Ö., Kuterdem, N., K., Nurlu, M., Özdemir, A., Özmen, B., Sarı, S., Tekeli, S., Tekin, B. M., Tekin, K., Yılmaz, Y. (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü* (2014). T. C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum, Yönetimi Başkanlığı.

Çoruh, Haydar. (2018). Osmanlı Devleti'nde Nehir Islahı ve Taşkın Organizasyonu. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, 5 (12), 167-185.

- Gönüllü, A., Burak. (2018). *Cumhuriyet Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1950-1970)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi).
- Kadıoğlu, Midhat. (2008). Sel, Heyelan ve ığ İçin Risk Yönetimi. Kadıoğlu, M ve Özdamar E. (Edt.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. (ss. 251-276). JİCA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.
- Kadıoğlu, Midhat. (2008a). Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Kadıoğlu, M ve Özdamar, E. (Edt.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (ss. 1-34). JİCA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.
- Koca, Nusret. (2005). Atıkhisar Barajı'nın (Çanakkale) Çevresel ve Ekonomik Etkileri. *Dođu Cođrafya Dergisi*, 10 (14), 209-233.
- Tiryaki, Mine. (2014). *Sarıçay'ın (Çanakkale) Paleotaşkın Analizi ve Taşkın Alanlarının Cođrafî Bilgi Sistemleri (CBS) ile Haritalanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).
- Tuncel, Metin. (1993). Çanakkale. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8. Cilt, 197-199.